

Huojuuko talo nimeltä Suomi?

Eri kerrosten väen itseymmärrys ja suhde toisiin

Anu Kantola ja työryhmä (Sanna Aaltonen, Lotta Haikkola, Lotta Junnilainen, Eeva Luhtakallio, Pauliina Patana, Joonas Timonen & Pekka Tuominen): *Kahdeksan kuplan Suomi. Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat*. Gaudeamus, Helsinki 2022. 335 s.

Suuri ruuvi vääntää kansakuntaa kauttaaltaan, väittää Helsingin yliopiston viestinnän professori Anu Kantola työryhmänsä kanssa kirjoittamaansa teoksessa *Kahdeksan kuplan Suomi*. Teoksessa työryhmä seuraa yhteiskunnan muutosten syviä tarinoita valitsemansa kahdeksan yhteiskunnallisen ryhmän kautta. Nämä ryhmät ovat yritysjohtajat suurissa kaupungeissa, joita nimitetään globaalien talouden etujoukoksi; palvelualojen keskituloiset ja keskiluokkaiset kaupunkilaiset; teollisuuden työväenluokka tehdaskaupungeissa; kaupunkien ja esikaupunkien yrittäjät ja itsensäyöllistäjät; maahanmuuttajayrittäjät; keskituloiset taantuvalla maaseudulla; palvelualojen pienituloiset suurissa kaupungeissa sekä suurten kaupunkien työttömyydestä kärsivät asukkaat. Valitut ryhmät eivät ole selvärajaisia eivätkä ainoita kuviteltavissa olevia, mutta ne tarjoavat valaisevia esimerkkejä siitä, mitä liikkuu suomalaisessa mielenmaisemassa 2020-luvun alussa. Ryhmissä on huomioitu myös Suomen alue-erot ja alueiden jatkuva eriytyminen.

Syviä tarinoita katsotaan nimenomaan yhteiskunnallisen muutoksen läpi. Kokemus kiihtyvää muutostahdista vääntää erityisesti suhdetta työhön, identiteetteihin ja toisiin ihmisiin. Arlie Hochschildiltä lainatulla *syvän tarinan* käsitteellä yritetään saada kiinni siitä, miten yhteiskunnan

jäsenet kertovat ja tuntevat, miten he hyödyntävät historiaa itsensä ja oman paikkansa kerronnassa sekä mikä meitä yhteiskunnan jäseninä yhä yhdistää. Syviä tarinoita jäljittämällä voidaan tarkastella myös kansakunnan jakolinjoja: sitä, kuinka selvästi erilaiset ”kuplat” ovat erkaantumassa toisistaan ajattelultaan ja materiaaliselta todellisuutensa puolesta. Kirjassa pohditaan myös vastauksia siihen, keiden työkalut eivät ”vetoisassa talossa” – kuten tunnetta suomalaisen yhteiskunnan tilasta kirjassa kuvataan – mahdollisesti riitä ja ketkä uhkaavat pudota Suomi-talon lattiasta läpi.

Teoksesta ehdittiin jo julkaista varsin kriittinen arvio *Sosiologia*-lehdessä (Virtanen 2022). *Kahdeksan kuplan Suomea* arvosteltiin kevytsoasiologiaksi, joka jää kuvailevalle tasolle ja pyrkii puhuttelevuuteen. Ymmärrämme kritiikin, mutta otamme toisen näkökulman, sen, jota Virtanen (mt., 256) luonnehtii muiden kuin *ammattisosiologi*en perspektiiviksi. Nähdäksemme juuri suomenkielinen tiedekirjallisuus on julkaisumuoto, jonka avulla voidaan estää keskinäistä ymmärtämättömyyttä ja ohipuhuntaa faktapohjaisella ja provosoimattomalla tavalla. Eivät tietokirjoihin toki läheskään kaikki kansalaiset tartu, mutta niiden – usein melko hyväosaisten – jotka tarttavat, olisi hyvä ymmärtää, miten erilaiset ihmisryhmät mieltävät paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Meistä on hyvin perusteltua ja tarpeellista tuoda yhteiskuntatieteelliseen julkaisukenttään puhutteleva ja yleistajuinen artikkelikokoelma. Kaikki tavat purkaa eri ihmisryhmien vastakkainasettelua ja vaikeuksia ymmärtää toisiaan ovat

tarpeellisia. *Kahdeksan kuplan Suomen* taustalla olevaa tutkimusta onkin rahoittanut Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvosto, joka rahoittaa juuri yhteiskunnallisesti vaikuttavaa tutkimusta. Teos nousi myös tietokirjallisuuden Finlandia-ehdokkaaksi, joten sitä pidettiin laajalti osuvana puheenvuorona suomalaisen elämänmenon tästä hetkestä.

Oma epäilevä katseemme osuu lähinnä suoraviivaisuuteen, jolla ihmisryhmiä tällaisessa tutkimusotteessa väkisin käsitellään, sekä sukupuolen ja muiden intersektionaalisten erojen varsin vähäiseen rooliin kokemusten tulkinnassa. Penseeli, jolla maalataan, on väkisin valtavan leveä. Vaikka penseleitä on ollut käytössä monia, jotkin ryhmät jäävät katveeseen – vaikkapa hoivalan pienipalkkaisia voisi ajatella omana ryhmänään, johon talouden murrokset vaikuttavat erityisellä tavalla. Maaseudun asukkaiden tapauksessa taas epäilyttää (kyseisen luvun perusteluista huolimatta), voiko asuinpaikkaa pitää kokemuksia eniten määrittävänä seikkana yli ammattiryhmien. Samoin sukupuolen sivuun jättäminen häivyttää siihen liittyviä valtahierarkioita ja piilottaa talouden rakennemuutoksen siivittämiä haasteita ja ongelmia, jotka eriytyvät sukupuolen mukaan. Nämä haasteet liittyvät esimerkiksi siihen, miten työn muutos koskettaa vanhastaan hyvin sukupuolittuneita ammattiasemia. Toki eroja huomioidaankin. Esimerkiksi tutkittujen pienyrityksien kohdalla tuodaan esiin, että poliittisten puolueiden kannatus vaihtelee: mies-enemmistöisillä aloilla ollaan oikealle kallellaan, kulttuuri- ja palvelualoilla taas vasemmalle ja vihreisiin.

Kirjassa tuodaan tarkkanäköisesti esiin, kuinka jako voittajiin ja häviäjiin ei ole näiden varsin tavallisia ihmisiä edustavien ryhmien joukossa selkeä. Ne, jotka vaikuttavat voittajilta, kokevat pärjäämisestään paljon paineita, jotka heidän pitää kätkeä, ja häviäjiltä näyttävät voivat kokea vahvoja ylpeyden ja sinnikkyuden tunteita. Kuitenkin liikkumavara on joillakin paljon kapeampi kuin toisilla. Eriytyvätkö tunteet ja elämisen ehdot niin, että keskinäinen ymmärrys käy mahdottomaksi, häviääkö jopa halu siihen? Lopulta kirjassa päädytään pohtimaan, onko suomalaisuudesta enää työkaluksi, jonka avulla muutoksissa jaksaa.

Kuten Kantolan Suomen rikkainta promillea tarkastellutta *Huipputulouset*-kirjaa, myös *Kahdeksan kuplan Suomea* varten on tutkittu vakuuttava määrä ihmisiä. Kirjaa varten on haastateltu 350:tä suomalaista 30 paikkakunnalla. Mukana olevia ryhmiä on tutkittu hieman eri tavoin: joitakin on haastateltu useampia kertoja, joitakin myös havainnoitu etnografisesti, ja joitakin haastatteluja on toteutettu eri hankkeiden puitteissa. Teoksen lopussa kuvataan erillisessä liitteessä tutkimusasetelmaa, teemahaastattelujen runkoa, analyysin teemoittelua, yksityiskohtaisesti kunkin ryhmän haastateltuja sekä tutkimuksen rajoituksia. Ratkaisu on perusteltu ja linjassa tämänhetkisen tiedekirjatyölin kanssa.

Toki journalistiartikkelien käytäntöihin verrattuna metodologisia valintoja perustellaan vain vähän. Tutkimuksen toteutustavoissa ei ole mitään erityisen innovatiivista, vaan toteutus on huolellista tieteelliset kriteerit täyttävää perustutkimusta. Pientä toistoa tutkimusjoukon kuvauksessa tulee väistämättä, välillä taas lukijana kokisi tarvitsevasa enemmän tietoa tutkimusryhmästä kuin kukin luku antaa, mutta tutkimuksen teko tapaa kuvaavan liitteen selaaminen onnistuu tällöin kohtuullisella vaivalla.

Kuplien ajatusten avaamisen aloittaa Kantolan luku globaalien talouden etujoukosta, espoolaisista yritysjohtajista tai erityisasiantuntijoista, jotka kuuluvat eniten ansaitsevaan tulokymmenykseen. Kiinnostava ydinhavainto on, että haastatellut ovat paitsi hyvätulaisia, myös *hyvätuluisia*. Osuvalla tuntuu tulkinta, että he kokevat kiirettä, painetta ja näyttämisen tarvetta, mutta hyvätuloiseen habitukseen kuuluu myös rentous ja mutkattomuus. Leppoisuudella sekä hallitaan omaa mieltä että osoitetaan pätevyyttä tinkimättömän työetiikan ja jatkuvasti meneillään olevien työtehtävien kulttuurissa.

Toinen keskeinen – ja hyvinvointivaltion legitimitettiin kannalta ilahduttava – löydös on se, että nämä hyvätulouset ovat usein varsin iloisia veronmaksajia ja kannattavat hyvinvointivaltiota, todennäköisesti siksi, että he tunnistavat myös itse perheineen hyötyvänsä sen tuomasta vakaudesta ja tasavertaisuuden ideasta. Tätä hyötyä saattavat puolestaan epäillä Lotta Junnilaisen tutkimat

keskituloiset toimihenkilöt, joissa huolta herättää keskituloisen, vakaan työn mureneminen. Jos oma asema horjuu, näyttää siltä, että hyvinvointivaltio ei ole antanut samalla mitalla takaisin kuin nämä *kunnolliset* ihmiset kokevat itse antaneensa, toisinaan väsymisen partaalla horjuen.

Työläisväestössä puolestaan erityisesti paperiteollisuuden työläiset (Sanna Aaltosen luku) ovat olleet se perinteinen joukkovoima, jonka ansiosta koko työväestö on saavuttanut hyvinvointia. Useat paikkakunnat Suomessa ovat suoraan tai epäsuorasti rakentuneet puunjalostusteollisuudelle. Kuitenkin teollisuustyö yleensä ja paperiteollisuus erityisesti on ollut rajussa muutoksessa. Isänsä jalanjäljissä paperitehtaalla työskenteleviä on vielä olemassa, mutta tehtaaseen ja työhön ei ole enää samanlaista tunnesidettä kuin joitakin vuosikymmeniä sitten. Työ automatisoituu, tehostuu ja globaalistuu, minkä vuoksi paperityöläisenkin on varauduttava siihen, ettei eläköidy tehtaalta. Kuitenkin kyse on edelleen ”työläisaristokraateista” (s. 105), joiden palkka, edut ja edunvalvonta ovat paremmalla tolalla kuin monien muiden, ja joiden erityisasema myös puhututtaa muilla aloilla. Tätä haastatellut kommentoivat hieman puolustelevaan sävyyn.

Paperityöläisten asema on kieltämättä erilainen verrattuna moniin muihin ryhmiin, kuten yksinään kamppaileviin itsensätyöllistäjiin ja alle 10 henkilöä työllistäviin yrittäjiin (Anu Kantolan ja Joonas Timosen luku). Vaikka he ovat selvästi yleisin yrittäjien ryhmä, julkisuutta hallitsevat suuret yritykset ja sellainen yrittäjyyspuhe, joka jää varsin kauas yksinyrittäjien kokemusmaailmasta. Luvussa tulee turhan vähän esille se, että hyvin suuri osa yrittäjämutoisesti työskentelevistä ansaitsee huomattavan vähän. Toimeentulovaikeuksista kärsiminen asemassa, johon sekä kulttuurisesti että sosiaaliturvajärjestelmän puolesta liittyy yksin pärjäämisen eetos, on erityislaatuinen ongelma. Yrittäjähaastatteluista välittyvä epäoikeudenmukaisuuden tunne voi osin selittyä tällä välitilalla – yrittäjät jäävät muita ryhmiä haavoittuvampaan asemaan samalla, kun heidän ei odoteta kaipaavan tukea.

Yrittäjäluvun jälkeen siirrytään käsittelemään erään helsinkiläislähiön maahanmuuttajayrittä-

jää (Pekka Tuomisen luku), ja jonkinlaisella edustuksella maahanmuuttajataustaiset ihmiset onkin välttämätöntä ottaa huomioon suomalaisen nyky-yhteiskunnan ääntä tavoiteltaessa. Kuten aiemman luvun Suomessa syntyneet yrittäjät, myös nämä maahanmuuttajayrittäjät ovat ahkeria ja pyrkivät elättämään itsensä. Samalla he kuuluvat moninaiseen maahanmuuttajien yleiskategoriaan, jonka jäsenet ovat sekä kaivattua työvoimaa että monen vihan kohteita. Heidän koetaan vievän suomalaisten työt, mutta vihaa aiheuttaa myös se, jos työt eivät niin sanotusti kelpaa. Ehkä siksi monet luvun haastateltavat ilmaisevat kiittollisuuttaan ja halua osaltaan rakentaa yhteiskuntaa. Erityisesti demokratiaan, turvallisuuteen ja hyvinvointipalveluihin ei suhtauduta itsestäänselvyytenä, vaikka verotus ja ”lorvijat” herättävät maahanmuuttajayrittäjissäkin tunteita. Vaikeus päästä sisään suomalaiseen yhteiskuntaan ja ulossulkeminen ovat jaettuina kokemuksia.

Maaseudun asukkaita käsittelevästä luvusta (Pauliina Patana) poimimme sen huomion, että identiteetin ollessa kiinni kotipaikassa sen kurjistaminen koskettaa syvästi sillä seurauksella, että ulkopuoliset, kuten kaupungit ja etelä, voidaan kokea uhkina. On tärkeää tuoda esille, että katveessa kytee kapinamieli ja takamaille vaaditaan tasa-arvoa – samalla, kun kotiseudulle jäämistä ei suositella omille lapsille. Kapinamieltä ei sen sijaan näytä olevan matalapalkkaisissa ja osa- ja määräaikaisissa töissä työskentelevillä palvelualojen työläisillä (Lotta Junnilainen ja Lotta Haikkola). Tämä kirjava joukko vähän koulutetuista nuorista ja työelämän kouluttamista keski-ikäisistä koulutustaan vastaavaa työtä löytämättömiin ja opiskelujen ohella palvelutyötä tekeviin katsoo maailmaa ravintola-alan pienituloisten näkökulmasta.

Luvun keskeinen anti on alan sisäänheittoluonne, jonka takia työoloja ei pyritäkään yhteisessä luokkataisteluhengessä muuttamaan, eikä alalla ole tarkoituksenmukaista pyrkiä jatkamaan koko työuraa. Asiakkaiden kanssa tarvittava tunnetyö on raskasta, kuten on itse fyysinen työkin. Alalta on silti vaikea lähteä, kun säästöjä ei kerry ja työpäivän jälkeen ei tahdo jaksaa tarkastella tulevaisuuden horisonttiaan. Arvelemme, että tällainen ”irralisuuden normalisoituminen” – mikäli

sellaista todella on tapahtumassa – voi vaikuttaa yhteiskuntaan yllättävillä, vielä tunnistamattomilla tavoilla.

Lähiöiden pienituloisten joukko (Eeva Luhtakallio ja Lotta Junnilainen), jota kirjassa edustavat pääkaupunkiseutulaisen kasautuvan ja periytyvän huono-osaisuuden kanssa kamppailevan lähiön asukkaat, ovat niin ikään ryhmä, jonka ääntä on tärkeää kuulla. Tämä hyljeksitty joukko rakentaa toimijuuttaan ja kunniaansa aitouden, maalaisjärjen ja omillaan elämisen kyvyn varaan ja naureskelee parempiosaisille, joilta nämä taidot näyttävät puuttuvan. Kuitenkin elämisen niukkuus ja sosiaaliturvajärjestelmän rattaissa syntyvä nöyryyksen tunne saavat heidät tuntemaan itsensä ulkopuoliseksi ja arvottomiksi yhteiskunnassa. Lähiöiden tilanne voi olla räjähdysherkkä Suomessakin.

Työn ja talouden murroksessa tieto eri ryhmien poliittisen ajattelun ja osallistumisen piirteistä on tärkeää. Tieto auttaa hahmottamaan, mihin olemme menossa. *Kahdeksan kuplan Suomi* -kirjassa onkin kiitettävästi analysoitu ryhmien poliittista aktiivisuutta ja siihen liittyvää kiinnostusta hyvinvointivaltion ylläpitämiseen. Näin on saatu selville kuplien eroja. Esimerkiksi hyvätuloiset ovat aktiivisia äänestäjiä, joista jotkut ovat kallellaan oikealle, kritisoivat sosiaaliturvaa ja ajattelevat sen laiskistavan. Toisaalta heissä on myös vihreiden ja vasemmiston kannattajia, jotka ovat huolissaan ympäristön tilasta ja haluavat ”pitää kaikki mukana”. Keskituloiset taas äänestävät aina, koska eivät ”kehtaa” olla äänestämättäkään. Äänestäminen mahdollistaa ”nillittämisen” poliittisista päätöksistä, ja tämä oikeus on keskituloisille tärkeä.

Maahanmuuttajayrittäjistä politiikka vaikuttaa joltakin itselle vieraalta, jonka osaksi ei tunnuta pääsevän. Samantapaisia tulkintoja tehdään palvelusektorin matalapalkka-alojen epäyhtenäisestä, prekaarista joukosta. Se kokee yhteiskunnan ja politiikan melko etäiseksi, joten äänestäminen ei ole itsestään selvää, eikä tarpeisiin vastaavaa ehdokasta usein tunnu löytyvän. Tavallaan suoremmin, joskaan ei välttämättä rakentavammin, tyytymättömyyttään ilmaisevat maaseudun ja lähiöiden asukkaat. Maaseudulla kokemus näkymättömyydestä selittää osaltaan populistien

äänestämistä. Lähiöiden pienituloiset taas eivät luota ”systeemiin”, eikä siihen osallistuta esimerkiksi äänestämällä. Tulkitsemme, että elämien eriytyminen ja kuplien välisten kuulujen kasvamisen on todellinen riski.

Onko ryhmien välinen ”kuplautuminen” jollista vai varsin vaaratonta ryhmäidentiteetin ilmaisua? Suomi on globaalin onnellisuusraportin mukaan yhä maailman onnellisin maa (World Happiness Report 2022). Käytetyillä mittareilla pärjäämme loistavasti, mutta yhteiskunnallista keskustelua seurattessa voi aiheellisesti olla huolissaan eriytymisestä ja siitä, kuinka oman kuplan ulkopuolella elävät ihmiset saatetaan kokea vieraiksi. Mihin olemme menossa, ja mikä meitä tulevaisuudessa yhdistää? Kaikkia kuplia koskeva työelämän vauhdin kiihtyminen ja prekaarisuuden lisääntyminen eivät varmasti vahvista suomalaisten työtä tekevien omanarvontunnetta, eikä epävarmuudesta ja sen sietämisestä ole ihmisiä yhdistäväksi tekijäksi. Miten tilanteeseen voitaisiin puuttua poliittisesti, ennen kuin lähiöissä räihinöidään? Tulevat eduskuntavaalit kertovat varmasti paljon siitä, mitä yhteiskunnassa koetaan – ainakin niiden osalta, jotka kokevat äänestämisen toimivaksi keinoksi vaikuttaa.

Kahdeksan kuplan Suomi on kirjoitettu yleisajuisesti ja monin paikoin vetävästi. Kantolan luvut eritoten ovat taidokasta tiedekirjoittamista. Joitakin lauseita haluaa lukea toistamiseen, koska niissä tavoitetaan juuri niitä muutokokemusten pohjavireitä, joita on pyrittykin tunnistamaan ja jotka kiinnostavat meitä arvion kirjoittajakin. Toimitustyö on taitavaa, kokonaisuus on yhtenäinen, ja loppuluku ei ole pelkkä pakollinen yhteenveto, vaan se tuo teokseen vielä uuden kerroksen. Kirjaan tutustumista voi varauksetta suositella yhteiskunnallisen muutoksen ymmärrykseen pyrkivästä tulkinnasta kiinnostuneille tiedeyhteisön jäsenille ja myös ”suurelle yleisölle”. ■

Kirjallisuus

Virtanen, Mikko (2022) ”Kuplien, tunteiden ja tarinoiden kevytsosiologia”. *Sociologia* 59:3, 256–259.

World Happiness Report (2022) <https://worldhappiness.report/>.